

Kisasszony a kalapács alatt

A világháború rettenetéből nézve megszépül, s poétikus fényel ragyog a Krúdy-tárcák által annyit ostorozott, mohón élő, önmagát mutogató, a pénz bálványozó aranyásó korszak, az 1914 előtti békeidő. Hiszen amikor még a kalendárium ritmusában élő régi lumpok is a csatatérre sietnek, s helyettük a borok lelkét és az ivás liturgiáját nem ismerő, vedelő alkoholisták másznak ki a főváros csatornáiból (A lumpokról), amikor a katonák lefagyott lábán meggazdagodó hadimilliomos nyeri el egy éjszaka a pesti lányok ártatlanságát (Kisasszony a kalapács alatt), amikor már csak a háború előtről ittmaradt öregektől lehet elvárni, hogy a patkányrohadtságú, hiénaszagú körüli aranyifjak helyett majd erkölcsileg egészséges lelkű gyermekeket nemzenek a béke beköszöntésekor (Bőjti szelk), s amikor a világháború több mint négy évének rettenetét már csak egy újabb apokalipszissal lehet elfelejteni, amely be is következett a prepető-hangulatú polgári radikális és a prehonszerű bolsevik forradalmakkal (A gyermek és a hiéna), akkor bizony megszépül a régi békeidő, amikor az „éjszemű szenyórák városában” estétől reggelig is „dolgoztak volna” a féltékeny „toledoí pengék a férfiak selyemmelénye körül” (Altó nők városa). S amikor még budegák százaiba álltak olcsó lucullusi lakomák a betérők rendelkezésére, az éttermekben pedig, a Pannóniába például úgy bekvártélyozhatta magát, olyan gusztussal ebédelgethetett a vidéki vendég vacsoráig, hogy már meg is spórolta a fölösleges járkálást a két étkezés között (Bodega, A vendég az ebédlőben).

A bőség és az életgazdaság időszaka volt ez a háború nyomorúságából visszatekintve, amely tény még az augusztusi város fölött lengő illatok is reprezentálták. „A Dob és Király utcának régi sajszaga volt nyáron;

a Józsefváros külső részeiben a fuvaroslovak, ócska bőrrrel bevont bérkocsik, kulimászos teherhordó szekerek és a rothadt szilva- és dinnyehéj terjesztett odórt; a Belváros szűk sikátoraiiban a varróműhelyek, kalapospoltok cérna- és leányruhaillata keveredett a kapu alatti kis serházak hordó- és virsliszagával (Pesti aranykora).

A Kossuth Lajos utca forgatagában a hivatásos nők egy-egy hercegnő alakzatát öltik magukra, s már-már odáig merészkednek, hogy megostromolják a frissiben – 1914-ben – nyílt Astoria Szálló kávéházát is, a Múzeum körút környéki mágnásnegyed kuncsaftjaira és a közeli két kaszinóra, az Országos és a Nemzeti törzskarára spekulálva: ám az amerikai tulajdonosok pincérei elhessentették őket. Nem volt ilyen szerencséje viszont a Somossy Orfeum tündérének, Mágnás Elzának. A mai Operetszínházban működött orfeum Télikertjében a híres primás, Munczy Lajos muzsikált, s a hölgyzászlóalj atillás-kurta szoknyás táncosnői mutogatták pompás lábukat. Minden lány „barátnő, pajtás, tanácsadó, ápolónő és fizetőmester volt” a gavalérok számára egy személyben, bár ennek ellentmondani látszik az a momentum, hogy Ady Krúdy szerint sokat duzzogott itt, mert a lányok a pénzes vendégeket vagy a huszártiszt-küllemű férfiakat oltalmazták elsősorban a szellemi elit tagjai helyett (Ady Endre éjszakái). Egy szóval itt, a Télikertben Mágnás Elza a szokatlan eleganciájával érdemelte ki a nevét, és sorsához méltatlanul halt egy pékmester tenyerében (Pesti levelek). Miután az a hír terjedt el a városban, hogy A vörös postakocsiban Krúdy Mágnás Elza élettörténetét „dolgozta fel”, egymás után kopogtattak a könyvesboltokba az újabb és újabb pékmesterek farkasszemet nézni óhajtó

lányok, s „Mágnés Elza kalandjait”, aztán némi tájékozódás után „Vörös kocsit” és „postakocsit” kértek. Bizony, a bűntett is kedélyesebb volt akkoriban, mert kurióznak számított,

Gustav Klimt: Judith

oly kevés volt belőle. A cinkotai bádógod, egy bizonyos Kiss Béla a megbízhatóságával, az egyszerűségével ejtette rabul a nőket, figyelmesen meghallgatta, aztán megzsinegelte s egy-egy bádoghordóban raktározta el őket. Ki tudja hány bádoghordó telt volna meg Cinkotán, ha Kiss Béla nem kapja meg a katonai behívóját. (Egy cinkotai polgár kalandjai). De igazi charmeurök is akadtak akkor még a bűnözők között, például az a szélhámos, aki Jókai Arany emberének Senki-szigetére utaztatta a szerelmespárokat, nászutasokat, akiknek ezután – magukra maradvá – va-

lóban alkalmuk volt megismerni bolyongásaik során a Balkán rejtelmeit (Búcsú Senki-szigetéről).

De valójában Krúdy még a világháború éveiből visszatekintve sem érzi magát igazán boldognak a századelő klondikei idejében, a tárcák könnyű tesci egyre-másra szívárványívek lesznek, amelyek mind régebbi korokban röppentenek át munket. Ennek a lírai emlékezésnek, időutazásnak egyik legszebb példája a Sneider Fáni című tárcá. Budapestnek tavasszal ibolyailata van, mint a pesti korzó hőlgyeinek, őszidőben viszont a Bástyasétányon koppanó vadgesztenyék hangja és a kioszk-beli katonabanda muzsikája adják meg „a város tónusát”, hiszen „az ősz és Buda egy anyától születtek” – így kezdi a tárcát Krúdy, hogy aztán rögtön átsuhanjon az írás a kilencvenes évekbe, amikor az író ifjon a fővárosba érkezett.

A századvégi Budapest lóvasút járt a Kerepesi úton, s a Párizsi utcában hatvanesztendő masamód-kisasszonyok díszítették a kalapokat. Ennek a kornak a tüneménye volt az ódon Belvárosban lakó Sneider Fáni, az író „első pártfogója, nevelőnője”, aki porcelán arcával a homályba boruló szobában az évtizedekkel korábbi Pestre indult el mindig a szokásos képzeletbeli utazásával. A hetvenes-nyolcvanas években, amikor ősz szakállával már Podmaniczky Frigyes volt „Budapest vőlegénye”, aztán még tovább, visszafelé az időben, a reformkorszak biedermeier játékgúrái, romantikus mécsesei felé. Mert a jelenben, a metropolisszá nőtt városban „a szívek és elmék finomodása hátrányában maradt a csengő illők munkájában. A szívek itt oly szomorúak! Mintha elszállottak volna az énekesmadarak az építődaruak láncainak csikorgatásától. Az erkölcsök – nincsenek.”

Czére Béla